

АСПЕКТИ НА КОСМОПОЛИТИЗМА В ЕСЕИСТИКАТА НА ИЛИЯ ТРОЯНОВ

Снежана Бойчева

ASPECTS OF COSMOPOLITANISM IN ESSAYS OF ILIJA TROJANOW

Snezhana Boycheva, Shumen University, Bulgaria

Abstract *The study of the phenomenon of cosmopolitanism in the essayistic works of Trojanow is a challenge against the current development in Europe and worldwide – attempted denial of multiculturalism as a life philosophy and image of the world and returning to the limitations and “domiciles” of nation-states, to the conservatism of borders and building new walls, to the opposition from cultural and religious point of view. The article thematizes problems of multicultural societies counter conservative arguments for maintaining national and ethnic identities as a panacea for the survival of humanity.*

Key words *cosmopolitanism, national and ethnic identities, multiculturalism*

В речта си, озаглавена „Космополитизмът днес“ и произнесена по случай откриването на дните на Лесинг в Хамбург през 2010 г., Троянов изтъква на преден план тезата, че „ние като индивиди, но и като човечество нямаме друг избор, освен да се превърнем в космополити, ако искаме да продължим да съществуваме и да оцелеем на тази изтощена планета“ (Trojanow 2010). Опирайки се на известната „Притча за пръстените“ на Лесинг, Троянов очертава аспектите на космополитизма като дискурс, в които прозират личните му житейски приоритети и основно принципът за конfluентността на културите, „вливането на културите една в друга“ („Kulturen fließen ineinander“, Trojanow 2009c) в диахронен и синхронен план. Изконната хибриднаост на цивилизационните модели („няма чисти култури“) е фундаментът, върху който са изградени както есеистичните, така и фикционалните текстове на автора. „Събирачът на светове“ (Trojanow 2009a) Троянов улавя допирните точки, пресечните пространства и общите, свързващите звена между различията, проследявайки исторически тяхното развитие. Изследването на тези интеркултурни феномени в есеистичните му произведения (Trojanow 2008b, 2008c, 2009b) е предизвикателство на фона на съвременното развитие в Европа и света – опита за отричане на мултикултурализма като житейска философия и образ на света и връщането към ограниченията и „уседналостта“ на националните държави, към консерватизма на границите и издигането на нови стени, към противопоставянето в културно-религиозен план. Причината, Троянов да тематизира проблематиката на мултикултурните общества, е именно неговата имунизираниост срещу консервативните

аргументи за запазване на националните и етнически идентичности като панацея за оцеляване на човечеството. В същото време не се отчитат исторически потвърдени факти, че именно капсулираността на определени национални и етнически общности стои в основата на явления като ксенофобия, расизъм, геноцид. В споменатата реч Троянов акцентува върху често игнорираната обща основа на различните културни модели – този единен произход авторът въплъщава в метафората „наративна подземна река“ („narratives Grundwasser“) – общите митове, легенди, притчи, алегории и свещени места (Йерусалим), от които черпят легитимността си световните религии. Според лично признание Лесинг е заимствал своята „Притча за пръстените“ от „Декамерон“ на Бокачо, който, от своя страна, е почитател на „Хиляда и една нощ“, чиито извори можем да открием в още по-ранни, староиндийски текстове. Според Троянов „Притчата за пръстените“ се появява и като еврейски разказ, който, преведен на латински език, след края на Реконкистата въплъщава християнската символика. Неслучайно авторът сравнява този набор от основополагащи наративи с „подземна река“ – аналогията е в унисон със схващането на писателя за „вливащите се една в друга“ (Trojanow 2009c) култури като динамичен процес, който по-скоро ги събира, отколкото разделя. Затова и притчата на Лесинг за общото „добро“ във всички религии, което ги свързва, звучи толкова актуално днес на фона на повсеместния отпор срещу естественото, изконното многообразие на света. Комплексността на света се поставя под въпрос чрез отказа да се признаят исторически установени културни универсалии, които сякаш сме забравили и за които пледира Троянов. Не опростенческото разпокъсване на нации и етноси, не присвояването на основополагащите митове от историята на човечеството, а „несистемното, интуитивното, парадоксалното, фрагментарното, амбивалентното мислене“ съответства на сложността на света, в който живеем (вж. Riedel 2014). Точно обратната позиция заемат радетелите за опазването на личностната и общностна идентичност посредством чертаенето на понякога доста имагинерни граници.

В съавторство с Хоскоте в есеистичния том „Отказ от борба. Културите не се борят една с друга – те се сливат“ („Kampfabsage. Kulturen bekämpfen sich nicht – sie fließen zusammen“, Trojanow 2009c) Троянов привежда пример за това, как привидно „независими“ един от друг цивилизационни модели като християнската и персийската култура използват едни и същи наративи: „Почти всички елементи от (християнското – С.Б.) учение за Спасителя водят началото си от Зороастризма, религия в Стара Персия“ (Trojanow 2009c: 20) като напр. актът на евхаристията (светото причастие), подялбата в общността на миряните на тялото и кръвта на Спасителя. Този акт се корени в мита за бога Адонис и неговия храм Баит-ла-Хаим, (от което произлиза името на родното място на Христос Витлеем) – според преданието в този храм

плътта и кръвта на Адонис са били поделени сред вярващите (Тројанов 2009с: 21). Основен акцент у Тројанов представлява конфлуентността (общият произход) на културите, предопределяща философията на космополитизма в съвременен план. В този смисъл писателят убедително обосновава дефицити както в европоцентричния, така и в националистическия модел на поведение с метафората за реката. Реката, въпреки че носи едно име от извора до устието си, има безброй много притоци, които са по-близки до устието в сравнение с извора; името следователно не изразява същността на реката, „на смесването и вливането“, названието на реката като че ли игнорира именно това смесване и вливане на притоците, премълчава истинския произход. „За да се разбере напълно същността на реката, трябва да се изследват онези места, където водите се съединяват“ (Тројанов 2009с: 15), където нещо се добавя, променя, обновява. В този прагматичен подход към понятието култура, олицетворено от метафората река, доминира както житейското, така и поетологическото кредо на писателя, напр. в образа на индийския учен Упаниче от романа „Събирачът на светове“, който чрез изследване на произхода на думите (в случая в езика хинду, подложен на безкрайни трансформации) се опитва да преодолее враждебността между културите. За „мъж“ в хинду съществуват две думи: „Адми, това идва от Адам, който според мюсюлманите се е родил в тази част на света, и Манав, това идва от Ману...от индуистката традиция“ (Тројанов 2009а: 91). Общото между традициите проличава и в езика, то остава обаче често неразпознаваемо или пък бива умишлено игнорирано. Утопията, че индиецът може да бъде едновременно мюсюлманин и хинду, е твърде предизвикателна и бързо се разпада в реални условия: „Да не сме толкова претенциозни... да сме доволни, че те (мюсюлманинът и хинду – С.Б.) живеят мирно един до друг“ (Тројанов 2009а: 148). Както героят на Тројанов, така и той като автор са стъпили здраво на земята и очертават границите между възможното (мирното съвместно съществуване – един до друг, **nebeneinander**) и утопията (съвместяването на различията – един със друг, **miteinander**), като се ограничават с ангажимента на внимателни наблюдатели, само вербално подкрепящи идеята на главния герой в романа Ричърд Бъртън, че можем да бъдем едновременно едно, второ и трето. Този вид социално поведение се припокрива с убеждението на Тројанов, изразено в интервю (вж. Тројанов 2011), че писателят е задължен да изпълнява социалната функция на „учител, посредник, който строи мостове“ между етноси, нации, култури. В тази връзка той изрично се противопоставя на европоцентричното високомерие на някои автори, привеждайки следния аргумент: индийският интелектуалец, изследвал редица санскритски текстове, добре познава и имена като Кант, Хайдегер и Хабермас, докато европейският интелектуалец в редки случаи е запознат с индийските класици в литературата и философията. С този пример Тројанов подчертава водещата роля и важността на

интелектуалния елит в съчетанието космополитизъм-литература-социален ангажимент (вж. Trojanow 2009a: 29).

Във времена, когато особено надмощие вземат антиглобалистките и националистически движения, Троянов обръща специално внимание на обстоятелството, че космополитизмът и патриотизмът не са взаимоизключващи се понятия, проблематично е единствено абсолютизирането на едната (националната) гледна точка: „От XIX в. насам броди призрактът на есенциалистката теория за единната култура и нация, опираща се на Хегелианската представа за „духа“, тази теория доминира политическия дискурс. Националната държава, дефинираща се чрез обединение навътре и разграничаване навън, отрича всички останали, различаващи се от нея структури, водейки се от екзистенциалната си потребност да противопоставя герои на предатели“ (вж. Trojanow 2009c: 16), т.е. проблемът е не в самата национална държава като такава, а в невъзможността да си представим паралелно нещо друго, различно от нея. Троянов е оптимист именно по отношение на тези различни форми на съжителство, посочвайки в споменатата реч, че междуременно наблюдаваме нараснало съзнание за основни правила на поведение, свързани с универсалния принцип да се отнасяш с другите така, както искаш да се отнасят с теб (вж. Trojanow 2010: 9). Този принцип дава повод на Улрих Бек да въведе понятието „космополитична емпатия“, емпатия, отнасяща се не само до тесен кръг от хора, а разпростираща се в глобален план – „глобализация на емоциите“ (Beck 2004: 15) – на пръв поглед подобно понятие е оксиморон от гледна точка на интимността на емоционалната сфера. Троянов обаче съвместява частното, родното, от една страна, и глобалното, от друга, в схващането си за планетата Земя като родина:

Общо погледнато всички хора имат една родина, а именно Земята. Но тъй като малцина от нас са летяли до Луната или до космическата станция Мир, ни липсва оня особен поглед от далечината, който събужда носталгични чувства и чрез който е възможно да се идентифицираме със Синята планета. Повечето от нас не изпитват подобна глобална носталгия (Trojanow 2001: 2).

В цитата очевидно отсъства илюзията за повсеместното приемане на Земята като глобално понятие за родина. Но все пак не можем да не отбележим споделеното от малцината, погледнали Земята отгоре, че тя е цяла, една за всички и много красива – думи в подкрепа на описаното от Троянов космополитно възприемане на общия ни дом. Пресечна точка между частното и универсалното откриваме и в литературния образ на индийския гуру в „Събирачът на светове“ – „космополитен патриот“, възплъщаващ събирането на глобалното и локалното като двете същности на едно цяло (Arriah 1996). Троянов не възприема горната констелация като противоречива с аргумента, че „нарастването на обема на културните универсалии не води непременно до унификацията ни“ (Trojanow 2010:

10). От друга страна, авторът влага в понятието „разбиране на другостта“ ново значение – няма нужда да разбираш другия на всяка цена, защото толерантността започва именно там, където разбирането стига до своите граници, т.е. до невъзможността да разбираш другостта. Там, където очевидно не може да се постигне съгласие, културните различия не би трябвало да се абсолютизират, а да се разглеждат като „променливи величини“, временни проблеми, при които не бива да се изключват последващи решения (Тгојанов 2010: 11). В този смисъл може да се тълкуват изискването на Троянов за неедностранчиво мислене и призивът на Улрих Бек за диалогичност в условията на глобалния свят и неговото културно многообразие (вж. Бек 2004: 10), за да се устои на различията и да се установи космополитна транскултурна етика в отношенията между различни индивиди и общности.

Тезите на Троянов и Хоскоте в „Отказ от борба“ противостоят на заключенията на Самюел Хънтингтън в „Сблъсъкът на цивилизациите“. Основната причина за възприемането на постановките относно хибридността на културите като утопични е обстоятелството, че културната дифузност, макар и добре аргументирана, съвсем не е толкова очевидна. В много по-голяма степен очевидни са границите между т.н. монокултури. Каква е разликата между „сблъсък“ на Хънтингтън и „отказа от сблъсък“ на Троянов:

Докато един сблъсък предполага победител..., но и много разрушения, загуби, недоверие, нови стени, то отказът от сблъсък залага на общност, интерес един към друг, поносимост (толерантност), приемственост (традиция), обновяване (иновация), креативност (трансформация), както и на разбиране (транслация) (Kalverkämper 2008: 141).

Ясно е, че сблъсъкът произвежда много повече последици, видими в краткосрочен план – победител и победен, разрушения, стени, отколкото отказът от сблъсък – толерантност, традиция, креативност, иновация, чиито проявления могат да се забележат единствено като дълготрайна тенденция.

В друг том с репортажи и есета „Щурият глобус“ Троянов илюстрира своята теза за отказ от борба между културите с будистката метафора за „мрежата на Индра“ – безкрайна мрежа от нишки обхваща света, хоризонталните чертаят пространството, вертикалните – времето, във всяка една пресечна точка се намира по едно живо същество, приличащо на кристал, светлината осветява всеки един кристал, който отразява не само светлината, отразена от другите кристали, но отразява отразяването на светлината в цялата мрежа (вж. Тгојанов 2008а: 183). Вследствие на това безкрайно отразяване всеки акт на насилие според Троянов засяга цялото, не само жертвите, но и насилниците, следователно не можем да повредим една единствена нишка, без да засегнем всички останали (вж. Тгојанов 2008а: 184). Рискът да се унищожи цялото, унищожавайки частното, е реален в този „зависим“ свят, което ни връща отново към тезата на автора

за изконната свързаност на културите, за първичната им хибриднаост, за възникването им в процеса на тяхното сливане. Множеството гледни точки, от които са изградени наративите в „Събирачът на светове“, е проекция именно на този взаимосвързан свят – разказвачите в романа са равнопоставени, независимо от произхода и социалния си статус, никой и нищо не е преекспонирано. Многобройните и различни по стил „гласове“ олицетворяват културния релативизъм – основен белег в текстовете на Троянов.

В подкрепа на авторите на „Отказ от борба“ се явява и аргументацията на Едуард Саид за невъзможността рязко да се разграничат културните стандарти (вж. Said 2004: 74), критикуваща Хънтингтън като „идеолог, който иска да превърне културите в това, което те не са: Искане да им сложи катинар и да запуши пролуките за безбройните течения и контратечения, от които се храни историята на човечеството и които векове наред са допринесли за това, в историята освен религиозни и експанзионистични войни да има обмен на ценности, общностност и взаимно оплождане“ (Said 2002: 81). Саид и Троянов/Хоскоте използват една и съща метафора за реката и нейните притоци, когато противостоят на абстрактното разделяне на културните модели. От друга страна, в рецензии за тома „Отказ от борба“ се критикува гледната точка на Троянов/Хоскоте с твърдението, че са допуснали именно „онази грешка... която книгата им трябва да поправи“, представяйки само едната страна на културно влияние – на исляма върху християнските култури (вж. Jeismann 2007). Това, за което авторите непрекъснато апелират – да не се разкъсва цялото на парчета – и в което обвиняват привържениците на тясно национални идеи, критиците отбелязват като дефицит на техния метод на изследване – а именно, нарушено равновесие при оценката на взаимодействието между християнството и исляма. Не липсват, разбира се, и несериозни, иронични намеци, че едва ли не и откритието на Гутенберг – книгопечатането – е заслуга на арабската иновационна мощ (вж. Medicus 2007). Така изложените разнопосочни погледи към проблематиката още веднаж подчертават нейната сложност, както и опасността от елементаризиране и нарушаване на баланса в случаите на лекомислено обобщаване на съжденията при отсъствие на диференциран и конкретен анализ. Но това едва ли може да бъде „задача“ на есеистиката или литературата като жанрове, това е приоритет на академичния подход и научните методи на изследване.

Събирането на литературния и политическия дискурс е неминуемо при автори като Троянов. Както есеистичните, така и художествените му текстове са доминирани пряко или косвено от критичния поглед към съвременното общество. На термина „глобализация“ авторите на „Отказ от борба“ противопоставят позитивно конотираното (според тях) понятие „космополитизъм“: „Предположението, че глобализацията е довела до по-интензивно и по-динамично взаимодействие между културите,

е погрешно“. Тъкмо обратното: изчезват езици, изразни средства, алтернативни начини на живот (Тројанов 2009с: 29). Не глобалното, но в същото време унифицирано съвремие и пространство тип макдоналдс, а средновековието и началото на ХХ в. като епохи, както и пристанищните градове като топоси са примери за отворени културни пространства, напр. градове като Александрия в началото на християнската епоха:

Гръцки саркофаг, охраняван от египетски богове с римско снаряжение... индийски саду (последователи на Шива – С.Б.) се разхождали по улиците и дебатирали с гръцки философи, еврейски екзегети и римски архитекти (Тројанов 2009с: 49).

На фона на съвременните Александрии – метрополиите – Троянов извежда принципа на формиране на идентичността – тя не е даденост, константа, основана най-често на произхода, традициите, т.е. на миналото на човека. Идентичността в нейното развитие представлява процес, траещ до края на живота, тя се формира от множество фактори, включително от транскултурните влияния (срещите с чуждостта) и житейските приоритети на личността или общността в настоящето, от визиите за бъдещето. „Борбата“ на Троянов е с рефlekса за преекспонирането на значението на миналото, в българския случай на „славното“ минало, на т.н. „корени“ в житейския път на човека. Разбира се, че е важно, откъде идваш, още по-важно е обаче, накъде отиваш. Хора с алтернативни или хетерогенни представи за живота често се квалифицират като потенциално шизофренни личности, на подобни провокации авторите Троянов и Хоскоте дават логичен отговор:

Повечето хора се състоят от едно многообразно Аз, което разширяват чрез учене и приспособяване, променят идентичността си от тактически съображения или защото социалният контекст или личните представи за живота го изискват, така те се адаптират към предизвикателствата в конфликтни ситуации, без безусловно да им се подчиняват. По тази причина идеята за борба между културите е безсмислена. Културата е част от човешкия опит и начин на изразяване, която не може да бъде отъждествявана с примитивността на конфронтацията (Тројанов 2009с: 138).

Тезата на Троянов за начина на формиране на идентичността предполага първо наличието на свободна воля за житейски избор въпреки действащите, понякога доста безалтернативни, обществени, политически и етически принуди. Освен това самоопределянето в този процес изисква способност да саморефлектираш, критично да се самонаблюдаваш, способност, която далеч не е толкова разпространена сред представителите на човешкия род така, както е убеден Троянов („повечето хора“), т.е. тук става дума за потенциал, за възможно житейско поведение на една сравнително ограничена социална група, към която не принадлежат всички онези „набедени“ космополити, които са принудени да бъдат такива по силата на политически и икономически фактори и зависимости. Съвсем отделен е въпросът, че всяка принуда може да се превърне в шанс за ново начало, за промяна на правилата и приоритетите,

за съвместяване на различните културни стандарти и за преодоляване на конфронтацията между тях. Именно в това се състои посланието на авторите на „Отказ от борба“, създавайки в есеистиката и литературата (Троянов) възможни (модални, „Lebensentwürfe“), а не реални модели на житейско поведение. Ето защо авторите не могат да бъдат обвинявани нито в едностранчивост, нито в наивна илюзорност, както това се случва в споменатите рецензии. За разлика от академичния дискурс есеистиката и литературата анализират не само актуалното състояние на нещата, те са визия за възможно бъдещо развитие при определени условия, свързани с дългосрочни трансформации в сферата на мисленето и поведението (манталитета). Да се очаква, че подобни визии могат да отговорят сега и веднага на потребностите на съвременето, е откровена илюзия. В този смисъл текстовете на Троянов представляват дългосрочна „програма“ за развитие, трудно осъществима, но не невъзможна.

Смисълът на изследваните есета, не на последно място, е чрез емоцията и провокацията да увлекат масовия читател, който едва ли ще прочете строго научните изследвания в областта на културологията. Да се търси обективност и баланс в по своята същност литературно съчинение, означава липса на адекватен подход – есетата на Троянов, въпреки тяхната фактологична подплатеност, не бива да се четат като научни трактати. Прави впечатление присъщото за жанра есе „популярно“ смесване на дискурсите (това е видно и от приложената библиография в края на тома „Отказ от борба“) – митология, история, странознание, литература, психология, социология, политика. Стилът се характеризира със съзнателно опростяване (симплификация) и сгъстеност (краткост) на изказа в заключението – от конкретен пример, разказан пространно, се извежда кратка сентенция. Три примера в тази посока – от сферата на научния и литературния дискурс и от сферата на всекидневната комуникация:

1. От психологически обоснованото многообразие на Аза се прави краткият извод за невъзможността културите да се конфронтират. Твърде индиректен подход за директна връзка между комплексното понятие Аз и още по-сложното взаимодействие между различните културни влияния (Троjanow 2009с: 138).
2. В споменатата реч „Космополитизмът днес“ изложението започва с позоваване на констелацията на героите в два индийски филма (Троjanow 2010: 2), което ни отвежда до „Притчата за пръстените“ на Лесинг, чиято предистория подробно се проследява през „Декамерон“ на Бокачо, през староиндийски и римски източници, след което отново ни връща към притчата от „Натан Мъдреца“, произнасяйки в крайна сметка сентенцията: християнството, ислямът, юдейството са тясно свързани помежду си в една обща „юдео-християно-ислямска традиция“ (Троjanow 2010: 6).

3. Кризисен мениджмънт в рамките на корейска авиокомпания е конкретният повод да се направи изводът за важността на погледа отвън – в моменти на опасност по време на полет езикът в коопитата от корейски се сменя с английски, тъй като чуждият език е по-неконвенционален и следователно по-въздействащ в проблемни ситуации. Отдалечаването от конвенционалното (външният поглед) прави възможен анализа на проблема (погледа навътре) (Trojanow 2010: 11).

И трите примера демонстрират постигане на правдоподобност чрез конкретни примери от различни сфери на живота и чрез обвързване на наративите в една мрежа (Vernetzung) от взаимозависимости, които изглеждат разбираеми, но не следват непременно каузално една от друга. Идеята и практиката на интернет съществува далеч преди нейното осъществяване. Самият акт на писане, говорене, четене, слушане е според Троянов космополитен акт на обВЪРЗВАНЕ на дума с дума, топос с друг топос. Ние нареждаме буква до буква, събираме думи. Написаното от своя страна се обвързва с читателя, който пък разпростира мрежата още по-нататък, и така текстове, топоси, хора се свързват в едно цяло (вж. Trojanow 2008a: 183).

Популяризиране на научния дискурс в областта на транскултурализма и социална ангажираност Троянов демонстрира в още едно съчинение в съавторство с Юли Це – „Атака срещу свободата. Мания за сигурност, държавата-биг брадър и ликвидирането на граждански права“ („Angriff auf die Freiheit. Sicherheitswahn, Überwachungsstaat und der Abbau bürgerlicher Rechte.“, Trojanow 2009d), където понятията *свобода* и *сигурност* се намират в непримирима опозиция. Основната цел на така построенния антагонизъм е да покаже, че мерките за сигурност, които се вземат срещу терористичните заплахи, неминуемо водят до все по-голямо ограничаване на свободата, безусловно подкопават правата на личността и по този начин заплашват демокрацията, част от която е идеята за космополитизма – свободното придвижване в пространството на гражданите на света. Без да омаловажават антитерористичната политика на Запада в защита на най-важното човешко право – правото на живот – авторите привеждат примери за израждането на тази политика в средство за следене, дори преследване и шпиониране в публичното, но и в част от личното пространство. (Новите технологии и интернет отдавна и сполучливо превърнаха частната сфера в публична.) Хората лекомислено пренебрегват тази намеса в личния периметър на принципа: „Няма какво да крия“ и тъкмо това самоуспокоително пасивно отношение към сценария „стъклен човек“ (вж. Mittermaug 2011: 50) улеснява правителствата под маската на антитерористична превенция да окупираат голяма част от личното ни пространство. „Наблюдаването“ на публичното пространство достига степени на откровено вмешателство в личния суверенитет: „Отдавна контролът (на гражданите – С.Б.) надминава по обем сферата

на борбата с тероризма и обхваща здравната система, данъчната система, трудовите взаимоотношения, потребителските навици и дори всекидневния живот на улицата“ (Trojanow 2009d: 134). Стига се до абсурди – подобно „наблюдение“ в публичното пространство е повод в полицията да се подадат оплаквания, че децата безпокоят съседите с врявата, която вдигат на улицата, „проследява“ се защо родителите записват децата си в училище, различно от посоченото им, и т.н. (Trojanow 2009d: 134). По този начин т.нар. борба с тероризма се превръща в оръжие в ръцете на капризни провинциални бюргери, обсебени от манията за ред и дисциплина, а обществото като че ли започва да прилича на трудово-възпитателно училище. Т.е. антитерористичните мерки разглеждат едва ли не всеки гражданин, който по някакъв начин се отклонява от писани и неписани правила, като потенциален престъпник. Отнемат се граждански права и свободи, трудно извоювани в продължение на столетия, без това да влияе особено на общата ни сигурност.

В заключение: На фона на непрекъснатите заплахи от тероризъм, на фона на реалните ежедневни терористични действия дефиницията за космополитизъм – свободно придвижване на хора от едно място на друго – става все по-проблематична. За съжаление Троянов, Хоскоте и Це се оказаха пророци: основният извод от посланията на двата есеистични тома е, че докато доминира противопоставянето Изток-Запад, Ислям-Християнство, докато се търси у другия непременно врага, а не партньора, докато политиката, респ. идеологията, дефинира свое и чуждо (напр. чрез експроприацията на държавността в Африка от транснационалния капитал под маската на нейното демократизиране), ще наблюдаваме явления, актуални за съвременното състояние на света и в частност на Европа – самокапсулиране и отхвърляне на чуждото, игнориране на общото между културите, разделяне на ценностите на наши и ваши, затваряне на граници, издигане на стени.

References

- Appiah, K. A. (1998) “Cosmopolitan Patriots”. *Cosmopolitics: Thinking and Feeling Beyond the Nation*. Ed. Pheng Cheah and Bruce Robbins. Minneapolis: U of Minnesota P, 91-114. Articles of Confederation. Boston: Beacon
- Appiah, K. A. (2009) *Der Kosmopolit. Philosophie des Weltbürgertums*. Übers. v. Michael Bischoff. München: Beck.
- Beck, U. (2004) “Der kosmopolitische Blick oder: Krieg ist Frieden”. Frankfurt/M.: Suhrkamp Heimat... wo einen die Feuerwehr kennt. *Die Woche* 2001, Ausgabe 33 (10.8.2001)
- Jeismann, M. (2007) „Kampfabsage, olé, olé”. (Rezension). *FAZ (Frankfurt)*, 19.11.2007.
- Kalverkämper, H. (2008) “‘Kampf der Kulturen’ als Konkurrenz der Sprachkulturen. Anglophonie im globalen Spannungsfeld von Protest, Prestige und Gleichgültigkeit”. *In Trans-kom Bd. 1/Nr. 2 (2008)*, 141.

- Medicus, Th. (2007) "Mit Furor gegen den Westen". (Rezension). *Die Welt (Berlin)*, 15.12.2007.
- Mittermayr, A. Ch. (2011) *Kosmopolitische und kosmopolitisch-engagierte Literatur am Beispiel Ilija Trojanows*. Wien: Masterarbeit
- Riedel F. (2014) Jedes Wort durchdacht, jedes Problem erkannt. Julian Preece widmet Ilija Trojanow eine Sammlung literaturwissenschaftlicher Texte und Hintergrundinformationen http://literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=18960 (4.03.2014)
- Rosendorfer, H., Kempowski, W., Trojanow, I. (2001) „... wo einen die Feuerwehr kennt“. In *Die Woche*, 10.08.2001.
- Said E. W. (2002) "Die Phrase vom 'Zusammenprall der Kulturen'". Eine Kritik an Samuel P. Huntington. In Stein, G., u. Windfuhr, V. (Hg.) *Ein Tag im September*. 11.9.2001. Hintergründe Folgen Perspektiven. Heidelberg: Palmyra, 179-187.
- Said E. W. (2002) "Huntington nicht das Feld überlassen". In Al-Maaly, K. (Hg.) *Die Arabische Welt. Zwischen Tradition und Moderne*. Heidelberg: Palmyra, 74-75.
- Trojanow, I. (2000) "Döner in Walhalla oder Welche Spuren hinterläßt der Gast, der keiner mehr ist?". In Trojanow, I. (Hg.) *Döner in Walhalla. Texte aus der anderen deutschen Literatur*. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 9-25.
- Trojanow, I. (2007) *Nomade auf vier Kontinenten. Auf den Spuren von Sir Richard Francis Burton*. Frankfurt/M.: Eichborn. (Die Andere Bibliothek, hg. v. Hans Magnus Enzensberger).
- Trojanow, I. (2008a) *Der entfesselte Globus. Reportagen*. München: Hanser.
- Trojanow, I. (2008b) "Mutmaßungen über die eigene Fremde". In Pörksen, U., Busch, B. (Hg.) *Eingezogen in die Sprache, angekommen in der Literatur. Positionen des Schreibens in unserem Einwanderungsland*. Wallstein: Göttingen.
- Trojanow, I. (2008c) "Recherche als poetologische Kategorie. Die Entzündung des narrativen Motors". In Hamann, Ch. Honold, A. (Hg.) *Ins Fremde schreiben. Gegenwartsliteratur auf den Spuren historischer und fantastischer Entdeckungsreisen*. Göttingen: Wallstein. (Poiesis. Standpunkte der Gegenwartsliteratur. Hg. v. Friedhelm Marx; Bd. 5), 287-299.
- Trojanow, I. (2009a) *Der Weltensammler. Roman*. München: dtv.
- Trojanow, I. (2009b) Exil als Heimat: Die literarischen Früchte der Entwurzelung. Vortrag im Rahmen der Reihe „Diaspora. Erkundungen eines Lebensmodells“ kuratiert von Isolde Charim, gehalten im Bruno Kreisky Forum am 30.11.2009. http://www.kreisky-forum.org/pdfs/2009/2009_09_30.pdf (6.12.2010).
- Trojanow, I., Hoskoté, R. Kampfabsage. (2009c) *Kulturen bekämpfen sich nicht – sie fließen zusammen*. München: Heyne.
- Trojanow, I., Zeh, J. (2009d) *Angriff auf die Freiheit. Sicherheitswahn, Überwachungsstaat und der Abbau bürgerlicher Rechte*. München: Hanser.
- Trojanow, I. (2010) Weltbürgertum heute. Rede zu einer kosmopolitischen Kultur. Gehalten zur Eröffnung der Lessingtage am 24. Januar 2010 im Thalia Theater. Online: <http://www.abendblatt.de/kultur-live/article107633383/Weltbuergertum-heute-Eine-Rede-zu-einer-kosmopolitischen-Kultur.html>
- Trojanow, I. (2011) dtv-Verlagsvideo. <http://www.youtube.com/user/besserlesen#p/u/15/jkXZso1oHgA>(11.7.2011)